

REKOMENDACIJOS VALSTYBĖS INSTITUCIJOMS IR ĮSTAIGOMS DĖL PAŽEIDŽIAMŲ BENDRUOMENIŲ POREIKIŲ DĖL JŲ APSAUGOS NUO NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ IR PARAMOS NUSIKALTIMŲ AUKOMS TENKINIMO

Rekomendacijos parengtos remiantis Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo (toliau – tyrimas), atlikto įgyvendinant projektą „Atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas“, finansuotą pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020), rezultatais.

Tyrimo tikslas buvo įvertinti žydų, romų, LGBT, musulmonų ir kitos rasės asmenų pažeidžiamumo pobūdį Lietuvoje, neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos poveikį bendruomenėms, neapykantos nusikaltimų latentškumo lygį, nustatyti nesikreipimo į teisėsaugą priežastis, pažeidžiamų bendruomenių poreikius dėl jų apsaugos nuo neapykantos nusikaltimų ir paramos nusikaltimų aukoms.

1. Stiprinti teisėsaugos institucijų gebėjimus tinkamai reaguoti į pranešimus apie neapykanta ar (ir) šališkumu motyvuotus incidentus.

Tyrimo dalyvių nuomone, teisėsaugos institucijos nėra pasirengusios tinkamai tirti tokius incidentus. Nukentėjusieji nesikreipia į teisėsaugą, nes abejoja, kad pažeidėjai bus nubausti, jie tai pat turi nuostatų, kad neapykantos ar šališkumo motyvas bus sunkiai įrodomas. Tyrimo duomenys rodo, kad pasitaiko atvejų, kai policijos pareigūnai nuvertina incidentą ir atkalba nukentėjusiuosius teikti skundą ar nekreipia dėmesio į neapykantos motyvą ir tiria incidentą pirmiausia kaip pažeidimą *per se*. Tyrimo dalyviai mano, kad reikėtų daugiau investuoti į pareigūnų mokymus, ir pasigenda specialiai išmokytų pareigūnų ar specializuotų padalinių, užsiimančių tik neapykanta ar (ir) šališkumu motyvuotų nusikalstamų veikų tyrimu.

Rekomenduojama:

- mokyti policijos pareigūnus ir prokurorus atpažinti, nustatyti ir įrodyti neapykantos motyvą; esminius tokių mokymų klausimus įtraukti į teisėsaugos pareigūnų profesinio mokymo ir studijų programas;
- jeigu nukentėjusieji ar (ir) liudytojai teigia, kad incidentas buvo motyvuotas neapykanta ar (ir) šališkumu, incidentą pirmiausia ir tirti kaip tokį;
- sukurti tinklą (grupę) policijos pareigūnų ir prokurorų, kurie specializuotųsi neapykantą kurstančios kalbos ir neapykantos nusikaltimų tyrimo srityje ir kurie galėtų prireikus konsultuoti savo kolegas ir pažeidžiamų bendruomenių atstovus. Tokių specializuotų pareigūnų sąrašas ir kontaktai turėtų būti žinomi tiek kitiems pareigūnams, tiek pilietinės visuomenės organizacijoms, atstovaujančioms pažeidžiamų bendruomenių ar (ir) nukentėjusiųjų interesams.

Finansuota pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020)

Visa atsakomybė už rekomendacijų turinį tenka jų autoriams. Rekomendacijų turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.

2. Mažinti antrinės viktimizacijos, kurią gali sukelti teisėsaugos pareigūnų elgesys, tikimybę.

Tyrimo duomenys rodo, kad, deja, ne visada teisėsaugos pareigūnų komunikacija su nukentėjusiais asmenimis yra tinkama, o ir patiems pareigūnams nesvetimos šališkos nuostatos dėl pažeidžiamų grupių, todėl yra didelė antrinės viktimizacijos, kurią nukentėjusieji gali patirti bendraudami su teisėsaugos pareigūnais, rizika. Reikia tam tikro elgesio kodekso, standarto, nustatančio, kaip turėtų būti bendraujama su nukentėjusiais (pvz., kad pareigūnai žinotų ne tik tai, ko paklausti, bet ir kaip paklausti). Pareigūnai turėtų žinoti, kad bendraujant su nukentėjusiais asmenimis svarbu parodyti empatiją ir nenuvertinti jų parodymų ne tik dėl asmens priklausymo pažeidžiamai grupei (pvz., romų bendruomenei), bet ir dėl asmens menko išsilavinimo, mažo raštingumo ar negebėjimo kalbėti lietuvių kalba. Teisėsaugos pareigūnai turėtų turėti nors minimalių žinių apie įvairovę, apie pažeidžiamų bendruomenių istoriją, kultūrą ir religiją, nes tai padėtų geriau suprasti šioms bendruomenėms priklausančių asmenų situaciją.

Rekomenduojama:

- organizuoti specialius policijos pareigūnų, tarp jų reagavimo padalinių pareigūnų (pirminės grandies pareigūnų), ir prokurorų mokymus, skirtus stiprinti jų gebėjimus tinkamai bendrauti su nukentėjusiais;

- diegti pareigūnų pažiūrų neutralumo, bendraujant su nukentėjusiais asmenimis, priklausančiais pažeidžiamoms bendruomenėms, politiką;

- teisėsaugos institucijoms vidinės ir viešosios komunikacijos priemonėmis deklaruoti paramą įvairovei ir institucijos įsipareigojimus įgyvendinti lygybės, įvairovės ir nediskriminavimo principus;

- vykdyti teisėsaugos pareigūnų kiekybines apklausas ar (ir) kokybinius tyrimus, siekiant išsiaiškinti darbuotojų nuostatas lygybės ir įvairovės klausimais.

3. Užtikrinti nukentėjusiesiems teises ir paramą, atitinkančias 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, reikalavimus.

Tyrimo rezultatai rodo, kad visoms tirtoms bendruomenėms trūksta tinkamos pagalbos ir atstovavimo. Nepaisant įvairių iniciatyvų, pačios bendruomenės ir jų interesams atstovaujančios pilietinės visuomenės organizacijos negali tik savo jėgomis išspręsti visų problemų. Galima nevyriausybių organizacijų pagalba yra ribota ir ne visiems prieinama. Dažnai nukentėjusieji nepasitiki teisėsauga ar nežino, kad gali kreiptis ar kur ir kaip kreiptis, nesugeba atlikti visų pranešimo apie incidentą procedūrų (pvz., kitos rasės asmenys ir musulmonai nesikreipia į teisėsaugą dėl kalbos barjero), taip pat ginti savo teisių. Tinkamos pagalbos neapykantos incidentų aukoms nebuvimas – viena iš priežasčių, kodėl nukentėjusieji nesikreipia į teisėsaugą. Tyrimo dalyviai minėjo, kad jiems spręsti su neapykantos incidentais susijusius klausimus galėtų padėti „aukų advokatai“ – asmenys, teikiantys tiek emocinę, tiek administracinę pagalbą. Tokia pagalba ypač reikalinga menkesnio išsilavinimo, vyresnio

Finansuota pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020)

Visa atsakomybė už rekomendacijų turinį tenka jų autoriams. Rekomendacijų turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.

amžiaus ar socialinę atskirtį patiriantiems asmenims. Lietuvių kalbos nemokantiems asmenims reikalinga vertėjų raštu ir žodžiu pagalba.

Tyrimo duomenys taip pat rodo, kad apie neapykantos incidentus nepranešama teisėsaugai, nes bijoma pažeidėjų keršto. LGBT bendruomenės nariai nepasitiki teisėsaugos institucijomis dėl galimo informacijos apie jų seksualinę orientaciją atskleidimo.

Rekomenduojama:

– organizuoti ikiteisminio tyrimo pareigūnų mokymus, kaip vertinti nukentėjusiųjų specialius apsaugos poreikius ir parinkti specialias apsaugos priemones, ir aiškinti, kodėl svarbu tinkamai tai atlikti;

– tobulinti paramos aukoms tarnybų sistemą, kad direktyvoje 2012/29/ES numatyta parama būtų prieinama visoms nusikalstamų veikų aukoms, ir sukurti veiksmingą aukų nukreipimo į paramos aukoms tarnybas sistemą.

4. Stiprinti pažeidžiamų bendruomenių informavimą apie galimybes pranešti apie neapykantos incidentus, taip pat apie nukentėjusiųjų teises.

Tyrimo rezultatai rodo, kad viena iš priežasčių, kodėl nukentėjusieji nesikreipia į teisėsaugą, – nežinojimas, kad galima kreiptis ir (ar) kur ir kaip kreiptis, nežinojimas ir (ar) nemokėjimas ginti savo teisių. Tyrimo dalyviai minėjo, kad policijos pareigūnai galėtų tiesiogiai susitikti su pažeidžiamų bendruomenių atstovais, apsilankyti įstaigose ir įmonėse, kuriose mokosi ar dirba pažeidžiamoms grupėms priklausantys asmenys, ir taip parodyti, kad policijai rūpi pažeidžiamų bendruomenių saugumas, ir paskatinti kreiptis dėl galimų pažeidimų.

Rekomenduojama:

– policijos įstaigoms vietos lygiu užmegzti ir palaikyti ryšius su pažeidžiamomis bendruomenėmis, tiesiogiai teikti joms informaciją apie galimybes pranešti apie neapykantos incidentus (pvz., organizuojant susitikimus);

– parengti informaciją įvairiomis kalbomis (lankstinukus ar elektroninius naujienlaiškius), kur būtų visiems suprantamai paaiškintos asmenų teisės, informuojama, kaip ir kur galima pranešti apie neapykantos incidentus, kokią pagalbą galima gauti, ir šią informaciją platinti taip, kad ji pasiektų pažeidžiamas bendruomenes (pvz., platinti migracijos tarnybose, universitetuose, studentų bendrabučiuose, įmonėse, kur dirba pažeidžiamoms grupėms priklausantys asmenys, maldos namuose, dėl LGBT asmenų – baruose ir naktiniuose klubuose ir pan.).

5. Didinti visuomenės informavimą ir švietimą žmogaus teisių, lygybės ir įvairovės bei nediskriminavimo užtikrinimo temomis.

Tyrimo dalyviai minėjo, kad juos ypač žeidžia žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose rašomi neigiamo pobūdžio komentarai apie pažeidžiamas bendruomenes, taip pat vieši politikų komentarai, kurie prisideda prie neapykantos kurstymo.

Tyrimo dalyviai itin pabrėžė žiniasklaidos vaidmenį, nes neatsakingai viešai pateikiama informacija, kai pažeidžiamų bendruomenių asmenys susiejami su neigiamais įvykiais, įtvirtina stereotipus ir nepalankias nuostatas dėl bendruomenių. Tyrimo dalyviai taip pat pabrėžė individualią autorių atsakomybę, etikos, savikontrolės ir refleksijos stoką, dėl kurios

Finansuota pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020)

Visa atsakomybė už rekomendacijų turinį tenka jų autoriams. Rekomendacijų turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.

nėra įvertinama, kokią žinutę spaudos ar interneto straipsniai, televizijos ar radijo laidos siunčia auditorijai.

Tyrimo dalyviai taip pat minėjo įžeidžiamuosius mokytojų ir universitetų dėstytojų komentarus, rodančius, kad ir šių profesijų atstovams būdingas kultūriškai nejautrus elgesys pažeidžiamų bendruomenių atžvilgiu. Tyrimo duomenys rodo, kad mokykla yra puiki terpė vystyti diskriminacijos, netolerancijos, stereotipų bei patyčių apraiškoms.

Tyrimo dalyvių nuomone, aplinkinių nepasitikėjimas ir galima neapykanta kyla dėl stereotipų, kultūrinio uždarumo, menkų žinių apie kitų šalių kultūrą ir religiją, taip pat apie pažeidžiamų bendruomenių poreikius. Pavyzdžiui, tyrimas parodė, kad dėl translyčių asmenų yra poreikis duomenų apsaugos ir privatumo užtikrinimo klausimais mokytį darbuotojus, dirbančius pasų kontrolės punktuose ir kitose vietose, kur atliekama asmens dokumentų patikra.

Tyrimo dalyvių nuomone, reikia taip pat didinti visuomenės informuotumą apie neapykantos incidentus ir viešinti teigiamą informaciją apie teisėsaugos darbą, pvz., apie ištirtus neapykantos kurstymo atvejus ar neapykantos nusikaltimus.

Rekomenduojama:

– stiprinti visuomenės švietimą žmogaus teisių ir įvairovės klausimais, ypač švietimo įstaigose;

– rengti mokymus ir (ar) kitas švietėjiškas priemones žmogaus teisių ir nediskriminavimo užtikrinimo klausimais darbuotojams, kuriems tenka bendrauti su pažeidžiamoms bendruomenėms priklausančiais asmenimis, taip pat žiniasklaidos atstovams;

– policijos įstaigoms, prokuratūroms, teismams aktyviai viešinti baudžiamosios atsakomybės už neapykantą kurstančias kalbas ir neapykantos nusikaltimus taikymo atvejus.

Finansuota pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą (2014–2020)

Visa atsakomybė už rekomendacijų turinį tenka jų autoriams. Rekomendacijų turinys negali būti vertinamas kaip atspindintis Europos Komisijos nuomonę.